

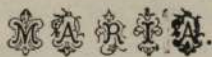
AMICULU FAMILIAR

FOIA BISEPTEMENARIA
PENTRU TOTE TREBUIŢIELE VIETIEI SOCIALE.

INSTRUCŢIUNE.

DISTRACŢIUNE.

Va esi in 1/13 si 15/27 di a fie-carei lune. Pretiulu de prenumeratiune pre I. anu e 3 fl. v. a. pentru Roman'ia si Strainatate 8 franci — lei noi. A se adresá la REDACŢIUNEA foiei in Gherl'a. — Szamosujdr.

Satulu nóta 'n veselía,
Pe totu chipulu vedi placere:
Numai tiner'a María
Plange fora mangaere.

Cà-ci la lupta multi plecase
Si toti ér' s'au inturnatu:
Numai Sandru nu-i acasa,
Multu iubitulu ei barbatu.

Ea plangèndu alérga 'ngraba
Pe la toti câti au sositu;
Inzadaru inse i-intréba:
»Sandru cum de n'a venitu?«

— »La Griviti'a intr'o séra
(Respundu ei oftandu cu greu)
L'am vediuta p'unu verfu de scara
Luptandu ageru cá unu smeu.

»Dar' de-atunci p'a vietiei cale
De-a lui urma n'amu mai datu;
Nu scimu, jace in spitale,
Séu intr'-unu mormentu culcatu?«

Ea cu doru totu roga sórtea
Se-lu aduca, de e viu;
Si lu-ascépta diu'a-noptea
Cá si-o mama p'alu seu fiu.

Inzadaru. — Elu nu mai vine!
Cá pe mortu dins'a lu-gelesce;
Dilele-i trecu in suspine,
Façi'a i se vescediesce.

* * *

Dile, luni, unu anu trecuse,
Si de Sandru pe pamentu
Veste nime nu aduse:
Toti credeau cà-i in mormentu. —

Intr'o séra inse cine
Se apropia de satu
Rapede, cum ventulu vine,
Cá de doru cine-i manatu?

E vre-o anima cu gele
Ce prin lume-a pribegitu?...
Ba e Sandru, pe sub stele
Omulu celu mai fericitu.

Cà-ci in lupta, vai, Fortun'a
Cu mii rane 'lu incarcase:
Dar' mai grea n'a fostu nici un'a,
Decatu dorulu lui de casa.

Si acum, l'a lunei zare
Elu — de rane vindecatu —
Éta, vede 'n apropiare,
Ce cu doru a totu oftatu:

Vede raiulu de placere,
Unde scie, cà lu-ascépta
Unu dalbu angeru, o muere
Credinciosa, blanda, drépta:

Vede cas'a-si zimbítóre . . .
A sositu chiar' la gradina!
Dar' ce siopte strabatu óre
Din gradin'a-i de flori plina? . . .

Preste gardu canta 'n tacere,
Apoi stà . . . incremenesce. . .
Cà-ci sioptindu cu-a s'a muere
Vai, pe cine elu zaresce?

Pe unu tineru, in amoru
Fostu rivalu odiniora:
Ce iubea cu nestinsu doru
Pe Frumos'a Mariora.

Langa dins'a elu siedeá
P'unu covoru de florióre;

Ea palidă, că o stea,
Elu frumosu, că mandrulu sóre.

Ea. cá florile in diori,
Par' cá lacrimá doiosa:
Elu, cá sórele pe flori,
Vrea s'o facea mai voiósa. . . .

* * *
Sandru oftéza cu 'ntristare,
Si s'aprinde 'n pieptu pe locu
De unu doru de resbunare,
De a-lu gelosiei focu.

»Vai! (dice cu doiosia,
Si ardiendu de suferintia):
Ast'a-i bland'a mea María?
Ast'a-i dar' a ei credintia? . . .»

Si la mâna, for' se vree,
Unu pistolu a apucatu,
So-lu descarge in femea,
Si 'n celu june blastematu.

Dar' mai stă . . . merge 'nainte . . .
Si asculta tremurandu
Ale junelui cuvinte,
Ce s'audu ast'feliū sunandu:

»Scumpa, draga Marióra!
Ce totu plangi fora folosu?
Pentru celu ce te adóra
N'ai unu zimbetu gratiosu?
Nu scii, inea din pruncia,
Ce ferbinte te-am iubitu,
Si se fii a mea soția
Cu ce doru eu am doritu? . . .
Ér' candu Sandru te luase,
Candu cu elu te-ai cununatu:
Nu scii, anim'a mea arsa
Câte lacrimi a versatu? —
Vedi, eu si adi, cási-atunce,
Te iubescu cu nestinsu focu!
Si tu vrei o! angeru dulce,
Se me faci fora norocu?
Ce te-opresce a me face
Fericitu prin unu cuventu?
Dór' barbatulu care jace
Adormitu intr'unu mormentu? . . .
Lasa, draga Marióra,
Plânsulu, ce te vescediesce:
Dà-ti anim'a cu-i te-adóra,
Si ferice te voesce! . . .»

Dice, si 'n bratie-i cuprinde
Gratiosulu ei mediulocu. —
Sandru vede, se aprinde
De-alu maniei crancenu focu.

»Hah! — (gandesce-ardiendu la fația)
Sierpe negru, veninatu!

Vei platí cu-a ta viétia,
In gradina-mi cá-i intratu. . . .

»Vai si tie o! María,
De te afiu 'n sielatóre:
Nu mai calci pe érba via,
Nu mai vedi frumosulu sóro!«

* * *
Dar' nevast'a ce respunde
Junelui de doru aprinsu?
Cu manutiele-i rotunde
De la sine l'a respinsu.

Apoi dice cu durere:
»Las' se-mi plângu amarulu chinu!
Pentru animi de muere
Plansulu e unu lécu divinu.

»Scumpulu meu, de-i in putere,
L'a aduce Domnulu santu;
Ér' de-i mortu: nici o placere
Nu-mi suride pre pamentu.

»A sborá la elu in stele
Este uniculu meu doru;
Anim'a-mi plina de gele
Unu mormentu vré, na amoru. . . .

»Vescediendu-se o flore,
Piere, nu mai 'nfloresce:
Anim'a dreptu iubitore
Odata, numai, iubesce. — (

»Lasa-me deci in durere
Plangendu gelea se-mi alinu:
Pân' ce mortea me va cere,
Si-o se vindece-alu meu chinu. . . .»

Gelnicu ast'feliū ea graesce; —
Dar' de-odata viu tresare:
Că-ci portiti'a se largesce,
Si 'n ea, ah! — cine apare? —

Bravulu, scumpulu ei barbatu
Mortu creditu in batalia:
Viu, frumosu, cum a plecatu,
Si pe chipu cu — veselia. . . .

* * *
Junele, plinu de mirare,
Se departa rusínatu;
A dá fația vóia n'are
Cu barbatulu inarmatu.

Sandru nici cá mi-lu privesce!
La nevast'a s'a dreptu tiene:
Ce cu credintia lu-iubesce,
Si l'ascépta in suspine.

»Buna sér'a, mandr'a mea!
(Dice elu cu bucuría,
Vindecatu de-o bola grea:
De cumplit'a gelosia).

»Scumpulu teu e lînga tine,
Ce de morte-a fostu ranítu:
Dar' se móra 'n tieri streine
Domnulu din ceriu n'a voitu!

»Vino, dă-mi o sarutare!
Te-am iubit cu doru ferbinte:
Dar' de mii de ori mai tare
Te iubescu de aci 'nainte!»

Dice, si la pieptu o stringe . . .
Éra gingasi'a María
Mi-tu saruta, si ér' plange:
Dar' unu plansu de bucuria.

Petru Dulfu.

Renascerea limbii romanesti in vorbire si scriere.

V. Inceputurile usului scripturale alu limbii rom., si principalele legi ale desvoltarei ei.

(Continuare.)

Limb'a rom. inea si in epoc'a sa a trei-a, de la secl. X—XIV., candu acumu ajunsese la anii si puterea majorenetatei, a fostu, dupa tote semnele, forte pucinu scrisa. Dereptu ca despre usulu ei scripturale esistu cãteva indicie debili in epistolele imperatului rom.-bulgaru Joanitiu adresate scaunului potificiu alu Romei vechie, cumu si in asertulu unei bule a papei Inocentiu IV. (1243—1258), dupa care Romanii dein Daci'a inea pre la a. 1100 d. Cr. si-aru fi tradusu liturgi'a de pre slavonia in limb'a loru natiunale.¹⁾ Dara aceste indicie ca si presupunerea, cumu ca in tier'a unui Petru principe alu Moldaviei, celu ce la 1387 depune regelui Poloniei juramentulu de vasalitate in limb'a sa rom., dein cauza, cãce alta limba nu sciea; si cumu ca totu asemenea in statele unui Gelu si Gladu si altele va fi trebuit se se seria ceva, fia cu oristece caractre scripturistece,²⁾ si in limb'a poporului romanescu, pana la ulterioarie scrutari si descoperiri suntu si remanu numai conjecture mai multu au mai pucinu veru-asemeni. Romanesc'a nu avu sorte pre de invidiatu. In epoc'a plamadirei si conceptiunei limbii nostre domnindu in regiunile Daciiloru si Traciei ca limba oficiosa latin'a clasica, in epoc'a crescerei si pubescentiei ei mai vertosu elen'a, indata la inceputulu epocii a trei-a dins'a ajunge sub jugulu slavonei, primite ca limba liturgica in baserec'a, apoi prein basereca incetu pre incetu si in vietia publica rom.

Abia in evulu nou, celu ce omenimea europena dein intunereculu si barbari'a evului mediu o descepta la una noua vietia intelectuale, potemu pune indata de la inceputulu lui a patr'a epoca a limbii nostre. Acesta epoca, estinsa de la secl. XV. pana la a. 1632, este epoc'a pâr-

gai seu primitieloru literaturii romane proprie, a literaturii rom. nu mai multu singuru traditiunali, ei ja scrisese. Acumu in secl. XV. usulu scripturale alu limbii nostre e asiã de latitu, incatu o scriu si la curtea sultanului Mahomedu II., fiului lui Baiezidu, celu ce in dilele lui Petru Aronu voda alu Moldaviei pre la a. 1464 liberedia unu pasportu in limb'a rom. („idiomate Valachico“) pre sem'a unoru negociatori poloni, cari aveã se treca prein Moldavi'a. Urmedia a documentã disulu usu cronic'a lui Huru dein ultimulu dieceniu alu aceluia si seclu, firesce ca deca e genuina, precumu contr'a opiniunei opuse o credemu si tienemu si noi; era depre la inceputulu celui urmatoriu invetiaturele filosofice ale principelui Nêgoe Basarabu scrisese pre sem'a fiului seu Teodosiu intre 1512—1521, cumu si crisovalu datu de Bogdanu principele Moldaviei, fiulu lui Stefanu-celu-mare, cetatieniloru dein Vasluiu in 1525. Estu-modu spiretulu desceptatoriu alu evului nou face, de, in butulu dominatiunei limbii slavice la Romani, limb'a loru acumu incetu pre incetu apuca de in ce in ce pre aripe, pana candu in urma—dupa une indicie inea necertificate—de pre la a. 1546 (Catechismulu de Sabiu), siguru inse depre la 1577 (Psaltirea lui Coresi) avemu si opuri romanesti tiparite.¹⁾

Faptulu, ca limb'a rom. in epoc'a deia vorba, ba probabile catva si in cea de mai inainte, ajunge a fi scrisa, semnaladia unu punctu verticale dein cele mai notabili in istori'a desvoltarei sale. Ea incepe, ca se gramu asiã, a se reedifica. Mai vertosu doue suntu adeca legile, legi principali si asiã-dicundu primo-prime, cari predomnescu mersulu si fasile de desvoltare ale cutarei limbe: legea comoditatei seu inertiei si legea luminosiei. Prim'a dein ele aduce morte, secund'a da vietia; ce'a derima, cest'a edifica si inteneresce; un'a e iern'a, alta primaver'a limbii. Ambe legile memorate se manifesta in proportiuni mai neinsemnate necontenitu langa olalta si alaturi in vietia unei limbe; totusi, conforme diverselor

¹⁾ Sazavo Emauskoe sveatoie blagovestvovanie, Prag'a, pag. XVII. not. 12; la *Siagun'a* Istor. bas. ortod., Sabiu 1860, t. II. pag. 69.: „Nam etsi recentissimis temporibus, i. e. vix abhinc sesqui saeculo, Daciae Vulachi Slaviam Graeci ritus liturgiam, ante apud se quoque usitatam, sensim in vernaculam suam converterunt, tacente et connivente, ut videtur, aut vel ignorante et inconsulta matre Cpolitana.“

²⁾ B. P. Hasdeu, Ist. crit. a Rom., vol. II. fasc. 1, desvolta pre largu dis'a lui Sim. Kéza, scrietoriu dein secl. XIII, dupa carea „Secuii s'aru fi folosindu in scriere cu literale Valachiloru;“ in coesecentia Hasdeu opinedia, ca caractrele scripturali asiã-numite huno-secuesei aru fi ale vechiloru Daci, de carile Romanii aru fi usatu pana catra secl. XV.

¹⁾ Alalte epoce ale literaturii si limbii rom., dupa parerea nostra, suntu: 1632—1710 ep. desrobirei limbii rom. dein jugulu slavice; 1711—1780 ep. stagnarei spiretului, literaturii si limbii natiunali; 1780—1821 ep. renascerei, anume a redesceptarei partiali; 1821—1858 ep. primei infloriri a literaturii, in speciale a poesiei rom.; 1859 pana in dilele nostre ep. aventului literaturii istorice si politece.

referinție politece, sociali și culturale ale cutarei ginti, într' unu stadiu alu vietiei graiului ei mai predomnesce deintre ele un'a, într' altulu cea-alalta. Se vedemu: care, candu și cumu?

Legea comodetaei prevalédia în acelu stadiu alu unei limbe, candu ea e înca numai vorbita, nu și scrisa, și deci sunetulu ei precumu resuna, asiá și despare de iusioru; candu dein caus'a referințiilor politece, sociali și culturale cu totulu decadiute ale cutarui poporu cultivarea limbei acestui-a e lasata în voi'a și scirea lui Ddieu, în arbitriulu plebei. Poporulu se apuca atunce, și mai multu pe nesemfite decâtu consciu face la straformări dea valm'a; și-permite diverse libertăți séu, mai dreptu graindu, licentie și arbitrarietăți; elementele constitutive ale limbei le amesteca și contopescé fóra multu scrupulu și fóra multa grigia și discretiune; forme și concepte le arunca asiá-dicundu claiá pre gramada. Firesce, că — amesuratu superficialetaei, cu carea plebea dupa marginit'a sa intielegentia și precepere considera fenomenele limbali cá și tóte lucrurile — dins'a face mai multu straformări esterne: muta form'a, fóra a bagá sém'a la sensu; desí nu se póte dice în generalitate, că reflectarea la sensulu vorbeloru nu o-ar fi misicandu neceodata a întreprinde cutari straformări limbali. Preste totu inse stă regul'a, că sentiulu și audiulu limbale alu poporului, amesuratu firei și fientiei lui simple, tinde a face în limba tóte celea câtu mai simple, mai nearteficióse, mai uniformi și mai comóde de rostitu. Scurtu: elu asimilédia pre câtu numai se póte.

Acésta lege cu tendentiele și corolariete sale se manifesta și în epocela conceptiunei, nascerei și creșterei limbei romanesci pana pre tempulu, candu ea ajunge a se scrie. Dein cestiunat'a lege se splica, cumu și dreptu ce motive și în ce modu limb'a lat. rustica, adusa în peninsul'a tracica și în Daci'a, sub decursulu seceloru se scambâ și se preface cu incetulu în limba romanésca? Se splica, cumu de limba rom., carea la originea sale debunaséma erá multu mai latina, incetu pre incetu pierdú multe de tóte dein tesaurulu seu lesicale cá și dein formele sale gramatecali și sintactece latine, înlocuindu-le în parte cu altele, chiaru și cu straine? Se invederimu lucrulu cu câteva esemple spicuite dein întregu cuprinsulu limbei nóstre.

Mai antâiu și antâiu ce se atinge de fonetica, compelese latinesci neplacute și neindemantece de sunete limb'a rom. nascente, dein motivulu memoratu alu comodetaei séu alu nesuintiei spre una lucrare câtu mai comóda și mai iusiora a organeloru vorbirei, se nevoi a le delaturá pre câtu numai se poteá. Asiá — cá se tacemu de reieptarea duplicarei cosunantiloru, carea altcumu și în latin'a literaria numai de la Enniu incóce se întrodusesé, — complesele consunali lat. prea aspre *ct*, *cs* (x), *gn* le fece mai pucinu aspre, stramutandu-le în *pt*, *s*, *mn*, precumu în *pieptu*, *lasare*, *lemnu* l. *pectus*, *laxare*, *lignum*. Altele éراسi, bunaóra cosunele moióse, în anumita puse-

tiune le moiá și mai tare, le moiá în dialectulu d.-rom. în tempulu mai nou chiaru pana la totalea loru desaparere, precumu în *chiamare*, *ghiemu*, *muiere*, *antâiu*, *pieiu* l. *clama*, *glomus*, *mulier*, *antaneus*, *pereo*. Totu dupa legea comodetaei și indemanataei și dein principiulu, de a evitá prea marea asprime în rostinti'a limbei, romanésca dein guturalile *c*, *g*, dein dentalile *d*, *t* și dein *s* și *j* desvoltá sunete siueratórie cá p. e. în *céra*, *gemere*, *diece*, *scientia*, *siepte*, *jurare*; precisá și înmultí dein seclu în seclu cele dóue vocali oscure, nu pentru că dóra aru fi mai eufonice, ci pentru că ele se pronuncia mai cu pucina astringere a organeloru vorbirei decâtu primitivele loru; mai inco'lo omise sunete, contragundu cuventele, precum în *domnu*, *urechia* l. *dominus*, *auricula*; pe urma reieptá mai fóra esceptiune cosunatóriele finali ale latinei, cumu suntu *m*, *s*, *t*, *scl*.

Ce cosecentie avura procedurile acestea? Multe de tóte: una reforma trase alt'a și altele dupa sene. Prein desfasiolatele proceduri, dara în prima prein omiterea cosuneloru finali, corpulu unoru cuvente scurtutie se micșiorá și mai multu; dreptu-ce limb'a nóstra le scóse de totu dein usu, înlocuindu-le au prein derivatele loru, au prein alte cuvente mai corpulenti, p. e. latinele *aes*, *spes*, *jus*, *rus*, la noi suntu *aramé*, *speme*, *dereptu*, *campia*. În urm'a debilitarei vocalismulu și cosunantismulu prein mai susu memoratele asimilatiuni, moiári și omisiuni limb'a nóstra nece omonimele nu le potú asiá de lesne suferi cá latin'a vechia, în carea esistéá și însemnatulu mediulocu destintivu alu cuantetatei, ce'a ce în limb'a nóstra cá și în sororile ei numai încátva se suplení prein mai dés'a diftongire a vocalei intonate în latinia; de cí dein l. *anus*, *anus* și *anus*, dein *acer* și *acer*, și dein *caballus* și *callus* nóue ne remase numai *anu*, *acru*, *calu*. Cá omonimele o patira și sinonimele; pentru ce? Pentru cânuantiele de totu fine ale sensulu vorbeloru nu mai fure semtite, au poporulu neinvetiatu nu le mai bagá în séma; de acea deintre fama și rumor, *domus*, *aedes* și *casa*, *anguis* și *serpens*, *sanguis* și *cruur*, *pulcher* și *formosus* etc., se sustienura la noi numai *faima*, *casa*, *sierpe*, *sange*, *frumosu*.

Adaage la tóte acestea nóuele cercustári, datine și idee politece, relegiunarie și sociali. Estea fecera superflue númerose cuvente antice, ori cá le scambara cu altele; p. e. tempurile feudali restrinsera numai pentru locuinti'a domnului numirile de *palatinu* séu *polata* și *curte*,

¹⁾ *Grotensend* Tabul. Eugub. 27, lin. 9: „heri pume heri vino“ (= vel pane vel vino), apoi marturiile lui *Quintilianu* și alții despre rostirea lui *a* și în cinci moduri, cumu și forme lat. duple cá legendo și legundo, *maximus* și *maxumus*. *vertere* și *vortere*, pre tempulu lui *Augustu* *simus* séu *semus* și *sumus* etc., parú a aretá urme de sunetele nóstre oscure *à* și *á* dejá în vechiele dialecte italece; alții opinédia, că în citatele cuvente sunetulu controversu ar fi fostu grecesculu *v*, „oder was ganz ähnliches“ dice *Fuchs* o. c. pag. 306.

²⁾ Abiá avemu 4—5 cuvente terminate în *consuna*; prein secl. XVI—XVII. și I. pers. sing. a imperfectulu, perfectulu 2. și a préperfectulu se formá înca desu fóra *m*: io laudá, io tienura, io batuse scl.

era pentru poporu remase mai modest'a *casa*. Fientie naturali se numira dupa insusiri denou descoperite, p. e. *codobatura* l. motacilla. In loculu espresiuniloru polite si curtenetie, cu caderea latinei clasice si cu scapetarea culturai la colonii traco-daciani, se intruse, cumu se intrude intre atari giurstari in veri-ce limba, elementulu poporale mai necurtenetiu, precumu *pulpa* (l. = unu golomotiu de carne) l. sura, v.-rom. *tiestu* it. testa (l. = óla) l. caput, *piele* (l. = piele de vite au detrasa) l. cutis. Ce se dicemu apoi de mai susu defasioratulu si desbatutulu contactu cu limbe straine? De la acestea Romanulu daco-tracianu inca impromuta, nu potu se nu impromute, numeroase cuvente si espresiuni. Impromuta dein varie cause: anume unele dein simpla templare, au dein nescari respecte peculiari, p. e. noi dicemu ad *tiapu*, *cocosiu* in locu de l. caper, gallus, debunasema dein stremurulu de a areta seculu si a cestoru, *ca si* alu altoru animalie domestice, prein vorbe de diferita radecina; alteori inse de ace'a, cace cuvintele straine insemna concepte si lucruri pana aci Romanului necunoscutu, pentru desemnarea caror'a limb'a lui au nu posiedeá vorba chiaru adecuata, au vorb'a straina i se recomandá prein unu sunetu mai plinu si mai incantatoriu.)

Éta cam in ce modu pierdu si scaimba limb'a nostra multe de tote dein elementulu seu lat. in Auror'a vietiei sale prein legea si tendentiele comodatei!

Dara cu consolidarea vietiei si referintieloru publice ale unui poporu, ca unu dulce sore alu primavei dupa gerulu iernei, apuca sceptrulu domnirii preste mersulu si mediuloculu de desvoltarea limbei lui cea-alalta lege generale, legea luminosiei. Candu limb'a incepe odata a se serie si prein urmare a se mai stabili, cu est'a impreuna incepe si sentiulu limbale alu poporului respectivu a se polei si refiná. Poporulu, acumu inaintatoriu in cultura, mai inavutindu-se de idee si concepte si deci avendu lipsa de a le respica pre acestea, si inca in modu mai precisu si vederosu, clasifica si ordinedia dizele concepte, dandu fiacarei clasi uniforma cuvenientiosa, la care uniformare lucra acumu in mesura mai insemnata si stremurulu eufoniei. Mai inainte dara elu mai multu asimila, acumu disimiledia.

Intru acesta activitate a sa geniulu limbei urmédia varie cali si carari. Unde adeca limb'a scrisa vede, ca straformarile limbistece poporali mai susu indegetate n'au datu cutarui cuventu una figura intru tote proportiunata, acolo se apuca denou si analogisedia, intru acest'a tinen-du-se acusi de metodulu disimilatiunei acusi de alu asimilatiunei, dara considerandu nu numai form'a esterna, ci si cuprinsulu internu alu cuventului. Mai departe prein disimilatiunea propria delatura asemenarea esterna intre vorbele, ce intrinsecu suntu diferite; era prein diferentiere delatura si aparenti'a falsa a unetatei interne a cuventului, seu, mai lamuritu graindu, desbina unu conceptu in diversele sale nuantie, asiá catu fiacarei nuantie i co-

respunde una forma propria de un'a si aceasi radecina verbale, producundu estu-modu asiá-numite forme seu vorbe diferentiate, de destinsu de formele duplicate (doublets²). Aduge la tote acestea pre opulentea funte, pre insemnatulu mediulocu alu formarei de cuvente seu derivarei cu sufise si prefise, cari pre candu in epocelu caotice de mai inainte limb'a le afigeá demulteori curatu numai spre a impromuta cuventeloru sunetu mai plinu, fóra nece una modificare a sensului loru, p. e. *adormitare* l. dormitare: acele elemente derivatiunali capeta acumu una insemnare ferma, se investescu cu oficiulu de a nuantiá cu sensulu seu in varie directiuni sensulu tulpineloru verbali, la carile se afigu.

Abiá trebue se spunemu, ce'a ce aieptaramu já in cele precedente, ca si in acestu alu doile stadiu alu limbei perduredia, desf in mesura mai marginita, operatiunea de a elimina dein gremiulu limbei omonimele si sinonimele de prisosu, formele si cuvintele pucinu seu mai nemica esprimatorie, si alte asemeni.

Estu-modu deca de una parte legea si tendentiele comodatei, in legatura cu decadenti'a culturai la Romani in antaiele secle ale desvoltatiunei si esistentiei loru ca atari, casiunara limbei rom. pierderi fóra indoela destulu de semtite, pierderi si in sustantive si ajective, dara mai vertosu in verbe de radecina: de alta parte acele pierderi prein indicatele legi ale stremurului luminosiei fure reparate, potemu dice, in abundantia. Geniulu romanei usa de disimilare si diferentiere, si asiá fece p. e. dein l. charta *carte* si *chartia*, *desceptu* si *desceptatu*. Elu bifurca unu cuventu dupa genuri, atribundu fiacarui-a dein bifurcate sensu diversu, precumu *porumbu* *porumba* l. *palumbes*, *nucu* *nuca* l. *nux*; *coti* si *cote*, *corni* si *corne* si *cornuri*. Multe vorbe de radecina pierdute le supleni éra si cu cuvente de radecina denou si in modulu celu mai lesnitiosu formate, unoru ajective si radecine verbali dandule simpleminte terminatiune seculale si capetandu estu-modu una suma de sustantive simple, pr. *séra* l. *serusa-um*, *duca*, *téma*, *cocu* seu *cóca*. Mai incolo une verbe si sustantive simple, omise dein usu ca atari, le pastra totusi si inmultí demulteori in compusa si derivate, pr. *in-flare*, *su-flare*, *có-sere*, *mmelu* l. *agnus*.

Desclinitu mare si insemnata rola atribui geniulu limbei nostre, spre a impleni lacunele si lipsele acestei-a, sufiseloru derivative. Deintre acestea, desf câteva in limbane cu tempu amortira, precumu já in latin'a era unele (bra, bulum, cinium, elis, ester, monium etc.) mai multu ori mai pucinu amortite, cele mai multe inse se sustienu-ra. Ba, óresicumu in recompensa pierderiloru, une sufise derivatiunali, p. e. *ia*, *ucus*, *issa*, *iscus* etc., se aréta in limb'a rom. multu mai fructificatorie decatu in latin'a; altele se ramurescu in doue trei, pr. *atiu* si *asiu* dein l. *aceus* (*carnatiu*, *degetasiu*); si éra si altor'a li se adause eficacetatea, dandu-li-se tonu; apoi cu ele intogmai ca

¹) Cfr. *Diez*. Grammatik d. rom. Sprachen, II, 210 s. u.; *Fuchs* o. c., pag. 111 s. u.

²) Cfr. *Carolina Michaëlis de Vasconcellos* o. c. pag. 42 s. u.

sî cu prefisele deriva limb'a noastră cu inlesnire de la mai tóte pãrțile cuventarei, pr. *indiecire, insusire, inapoiare*. Dara inca deminutivele sî augmentativele, in cari romanesc'a noastră abunda mai multu decãtu mai tóte sororile sale, plane apoi decãtu latin'a!¹⁾

La formatiunea limbei noastre in cele dóue stadie ale ei, ce le desvoltaramu pana acile, luã parte in modurile descrie intregu poporul rom. Veni inse sî unu alu treile stadiu in viéti'a ei, cumu vene sî in a altoru limbe, in carele dins'a incepù a capetã una formatiune ulteriória, mai inalta, mai estensiva sî intensiva, una cultivare, la carea nu mai participa, cãce nu e in stare a participã, poporul rom. intregu, ci numai barbati lui eruditi. Candu intrã ea in acestu stadiu? De la 1780 incóce, de candu datédia cultur'a scientifeca la Romani, sî preintr'ins'a renascerea romanimei cumu sî a literaturei sî limbei romanesci. Cãce desî acumu unu Luc'a Stroiciu Lupu pre la 1593 reflecta in „oratiunea Domnului“ la necesitatea curãtorei limbei de ingredientele straine; desî pre la finele seclului XVII. unu Demet. Cantemiru, incãtva sî metropolitulu Dositeu sî altii, semtu trebuinti'a de a formã sî introduce cuvente nóue pentru ideele si conceptele mai sublimi sî pentru objectele mai scientifec, ce tracta²⁾: totusi mai determinatu, mai cu conscire, resolutiune sî energia pasî pre acésta cale mic'a Pleiade de barbati, cari pre la finele seclului tr. plantara cultur'a sî civilisatiunea europeanã pre pamentu rom. Eli punu temeiu lu sî dau directiunea inavutirei sî culturei superiorie a romanesci prein purificare, neologizare sî analogizare séu infrumosetiere.

(Va urmã.)

Dr. Gregoriu Silasî.

Descantece din Bucovin'a.

IV.

De dîne.

Potolescu aruncatur'a,	Cele necurate
Potolescu sî facatur'a,	Si tóte duhurile
Aruncatur'a cea mare	Manate sî tîpate ²⁾
Facatur'a din carare.	Le potolescu
Facatur'a de barbatu,	Sî 'napoi le'nvertescu
Facatur'a de femea,	Pe capulu cui le-a manatu,
Facatur'a de fata,	Pe capulu cui le-a tîpatu,
Facatur'a de vedana. ¹⁾	Cã acestu omu a fostu curatu,
Tóte aruncaturile,	Curatu si luminatu.
Tóte facaturile	Dar' elu pe carare s'a luatu.
Si tóte durerile,	Cand a fostu la mediu de cale,
Tóte giunghiurile	De cale si carare

¹⁾ Sufise deminutive are latin'a 6, frances'a 5, ital'a 13, ispãn'a 14, romanesc'a preste 15; augmentative latin'a 1, ital'a 5, isp. 8, roman'a vre 5, fraucesa nece unulu.

²⁾ D. Cantemiru in Divanulu lunei are: *cãtintia* l. quantitas, *se inmediu locãdia* se intrepune, *neintrulocuti*, *tratajelu* disertatiune, *nearetosu*, *imponcisatiorie* contrarie, *nelucraretiu* neactivu, *imbunetati-matu* justificateu sel.

S'a talnitu cu omulu	Acolo s'au talnitu dracu
Cã Schiopulu	Cu dracócele,
Cu barb'a catu cotulu.	Moroi cu Morócele,
Acolo s'au talnitu Draculu	Strigoi cu Strigócele.
Cu Dracócele,	Diocii cu Diócele,
Moroi cu Morócele,	Farmacatori cu farmecátore,
Diocii cu Diócele,	Pocitori cu pocitóre,
Strigoi cu Strigócele,	Barbati si cu mueri,
Farmacatori si farmecátore,	Fete si cu veduve.
Pocitori si pocitóre,	Si cum s'au talnitu
Barbati si mueri,	Si cum m'au zaritu
Fete si veduve.	M'au seceratu,
Si cum s'au talnitu,	M'au sagetatu,
Si cum l'au zaritu,	Carnea mi-au mancatu,
L'au seceratu	Sangele mi-au beutu
Si l'au sagetatu,	Bunu de nemica m'au facutu.
Carnea i-au mancatu,	Puterea mi-au luatu
Sangele i-au beutu	Césuri de mórte mi-au datu! —
Bunu de nemica l'au facutu;	— N. nu te cântã,
Puterea i-au luatu	Nu te vaetã,
Césuri de mórte i-au datu	Nu te tângui,
Nime nu l-a vediutu,	Nu te hauli,
Nime nu l-a audfту,	Cã eu te-oiu învrednici:
Fara Maic'a Domnului	In man'a drépta
Din pórt'a ceriului.	Cu buciumu intr' auritu.
Si ea cum l-a vediutu,	Cu buciumu-i buciuma
Si cum l-a auditu	In patru cornuri de lume
Pe scara de-argintu s'a scoboritu,	S'a resunã
In scaunu de aur a siediu tu	Tóte Dînele s'or adunã
Mãndru a cuventatu,	Si tu pe Dîne le-i întrebã:
Mãndru întrebatu:	— » Of! Dîne! Dîne de câne!
— N. ce te canti,	Ce-ati facutu cu mine?
Ce te vaeti?	Ce-ati facutu cu N.?
Ce te tânguesci,	La ce l-ati seceratu,
Ce te hauliesci	La ce l-ati sagetatu?
Cu glasu mare pâna 'n ceriu,	Carnea la ce i-ati mancatu?
— » Da eu cum nu m'oiu cantã	Sangele la ce i-ati beutu,
Si cum nu m'oiu vaetã,	Bunu de nemica la ce l-ati facutu?
Cum nu m'oiu tângui	Puterea la ce i-ati luatu,
Si cum nu m'oiu hauli	Césuri de mórte la ce i-ati datu?
Cu glasu mare pâna 'n ceriu	— Ca noi nu l-am seceratu,
Cu lacrimi pâna 'n pamentu,	Nu l-am sagetatu,
Ca eu m'am luatu	Carnea nu i-am mancatu,
Si m'am departatu	Sangele nu i-am beutu,
De la casa,	Bunu de nemica nu l-am facutu.
De la masa	Puterea nu i-am luatu,
Cu ósele sanetóse,	Césuri de mórte nu i-am datu!
Cu carnea vèrtósa,	
Dar' cand a fost la mediu de cale,	
De cale si carare	Dara finii
M'am talnitu cu omú	Si vecinii,
Cã Schiopú	Finele
Cu barb'a câtu cotú.	Si vecinele,

Prietenii
 Si prietenele,
 Barbati si mueri,
 Fete si veduve
 L-au seceratu,
 L-au sagetatu,
 Carnea i-au mancatu,
 Sangele i-au beutu
 Bunu de nemica l-au facutu,
 Puterea i-au luatu,
 Césuri de mórte i-au datu! —
 — » Of! voi Dine,
 Dine de câne!
 Ve luati pe uliti'a satului
 Pân' la cas'a vinovatului.
 Pe acel'a-lu secerati,
 Pe acel'a-lu sagetati,
 Carnea i-o mancati,

Sangele i-lu beti,
 Bunu de nemica-lu faceti
 Puterea i-o luati
 Si césuri de mórte-i dati!
 Ca voi de nu iti luá
 Cu fórfecele voi dumicá,
 În drumu voi aruncá,
 În pulbere voi máná
 În mare voiu tîpá
 Se ve topiti
 Se ve prapaditi
 Cá spum'a de mare
 Cá rou'a de sóre.
 N. se remáe curatu.
 Curatu si luminatu
 Cum e de Ddiu lasatu.
 De la mine descanteculu,
 Lèculu de la Ddiu sfântulu!

Note. Descanteculu acest'a mi l-a dictatu o Románca din Vatr'a Dornei. Elu e bunu, dupa cum mi-a spusu descantatórea, pentru ori si ce bóla, dara dupa cum arata si însusi descanteculu, mai alesu pentru cei ce suntu atacati de Dine.

Candu omulu se bolnavesce din te miri ce pricina, séu cand e atacatu de Dine, descântatórea aduce apa ne'nceputa si stinge nóue carbuni aprinsi într'ens'a si la stingerea fiecarui carbune rostesce cate-odata versurile de mai susu. Éra dupa ce in acestu chipu descanta si stringe toti carbunii, o parte mica din ap'a acést'a o da celui bolnavu de beutu, éra cu cealalta parte ilu spala.

¹⁾ Poporulu românú din Bucovin'a numesce nevestele ce le moru barbatii »veduve«, »vedue« si »vedane«.

²⁾ Verbulu »tîpa« are la Români din Bucovin'a mai multe întielesuri si anume: ¹⁾ a striga tare, a tîui, asia se dice: tîpa de-ti ie audiulu, tîpa de-ti tiuescu urechile ²⁾ a aruncá: tîpa lemnulu = arunca lemnulu ³⁾ a dá afara, a alungá: m'a tîpatu din casa = m'a datu afara din casa, m'a alungatu din casa. In întielesulu alu doilea si alu treilea se 'ntrebuintéza mai cu séma in satele acelea, unde se afla Români veniti din Ardélu. De la verbulu acest'a s'a formatu apoi si subst. »tîpatura« in întielesu de »aruncatura« séu »facatura«.

V.

De Samca.

Purces'-a Georghitia ¹⁾
 Luni deminétiá
 Pe cale,
 Pe carare
 Grasu si frumosu,
 Rumenu si voiosu. ²⁾
 Si cand a fostu:
 La mijlocu de cale,
 De carare
 Talnitu-l-o,
 Opritu-l-o:
 Lupulu cu lupóic'a,

Ursulu cu ursóic'a,
 Leulu cu leóic'a,
 Smeulu cu smeóic'a,
 Moroiculu cu moróic'a,
 Samc'a cu samcóic'a.
 Samc'a 'n bratie prinsu-l-o
 In susu redicatu-l-o,
 De paméntu isbitu-l-o
 In cosiu întratu-i-o,
 Carnea morsacatu-i-o, ³⁾
 Sangele beutu-i-o,
 Ochii painjinitu-i-o,

Bunu de nemica lasatu-l-o
 Cu mortii alaturatu-l-o.
 N. siede si plange
 Cu lacrimi de sange,
 Si se vaeréza
 Si se mnisieléza. ⁴⁾
 Nime nu-lu aude,
 Nime nu mi-lu vede.
 Numai Maic'a Domnului
 Din pórt'a ceriului;
 Numai ea l-a auditu,
 Numai ea mi l-a vediyutu
 Si mila i s'a facutu
 Si s'a scoboritu
 Pe scara
 De céra,
 Bratiele si-a intinsu
 Pe N. l-a cuprinsu
 Si l-a intrebatu
 Si i-a cuvéntatu:
 — N. ce te plangi asiá tare
 Cu glasu asiá de mare?
 Ce te vaerezi,
 Ce te mnisielezi? !
 — »Of! Maic'a Domnului
 Din pórt'a ceriului!
 Cum nu m'oiu plange
 Cu lacrimi de sange,
 Si m'oiu vaerá
 Si m'oiu mnisielá,
 Cà eu purces'am
 Luni deminétiá
 Grasu si frumosu,
 Rumenu si voiosu
 Si candu am fostu:
 La mijlocu de cale,
 De carare
 Talnitu-m'ó
 Opritu-m'ó:
 Lupulu cu lupóic'a,
 Ursulu cu ursóic'a,
 Leulu cu leóic'a,
 Smeulu cu smeóic'a,
 Moroiulu cu moróic'a,
 Samc'a cu Samcóic'a.
 Samc'a 'n bratie luatu-m'ó,
 De paméntu isbitu-m'ó,
 In cosiü întratu-mi-o,
 Carnea morsacatu-mi-o,
 Sangele beutu-mi-o,
 Ochii painginitu-mi-o,
 Bunu de nemica lasatu-m'ó,

Cu mortii alaturatu-m'ó!
 Maic'a Domnului
 Din pórt'a ceriului
 L'a ascultatu
 Si i-a cuvéntatu:
 — Taci N. nu plange
 Cu lacrimi de sange,
 Nu te vaerá
 Nu te mnisielá,
 Ci alarga
 De graba
 La N. ⁵⁾ robulu lui Domnedieu
 Cu cuvéntulu meu
 Cu lécu de la Domnedieu,
 Si-i lua cutíftu
 De gasitu ⁶⁾
 Si N. a scóte Samc'a
 In man'a drépta
 Si bine-a descanta-o
 Si 'ndat'a scóte-o:
 Din crierii capului,
 Din fati'a obrazului.
 Din viderile ochiloru
 Din spírcurile ⁷⁾ urechiloru,
 Din bercii ⁸⁾ nasului,
 Din andrelele ⁹⁾ grumazului,
 Din stomachulu trupului.
 Din peptu
 De sub peptu,
 Din inima
 De sub inima,
 Din spate
 De sub spate,
 Din rânza,
 De sub rânza,
 Din ficati
 De sub ficati,
 Din mani si din picióre,
 Din matie si matisióre,
 Din sute de atiesióre,
 Si-i trimite-o 'n codrii seci
 In copitele ciutelorú,
 In córnelu cerbilorú,
 Acolo se péra
 Se respéra
 Ca spum'a de mare
 Ca rou'a de sóre.
 N. se sara
 Se resara
 Curatu
 Si luminatu
 Ca Domnedieu ce l-a lasatu,
 Ca maic'a ce l-a aflatu. . .

Note. Descanteculu de fácia, care mi l-a dictatu Rucsand'a Jenachieviú, descantatóre betrana din Siretiú, se descanta ori si 'n ce di si anume: deminéti'a, la amédia-

di si sér'a, dar' mai multu numai sér'a c'unu cutitu de gasitu. Descantatórea ie unu cutitu de gasitu si incepându a descanta si a rosti versurile de mai susu, incepându de la crescutulu capului, face cu cutitul cruce in capu, la urechi, la fația, si totu asiá la fia care incheietura pâna ce ajunge la picíore. Dupa ce a descantatu odata lasa cutitul cu care a descantatu sub capulu celui bolnavu pâna la altu rându de descantare. Éra candu incepe bolnavulu a se 'nciripá, candu nu mai are lipsa de nici unu lécu, atunci ie descantatórea cutitulu de sub capulu lui si se duce cu densulu a casa in buna credintia ca descanteculu ei i-a ajutatulu celui bolnavu.

1) »Georghitia«, adica dupa cum se numesce bolnavulu.

2) Daca celu bolnavu e de partea femeisca atunci versurile se 'locuescu cu cele urmatóre:

Grasa si frumósa,

Rumena si voiósa.

3) A »morsaca« carnea, insemnéza atát'a catu a o pisa, a o sdrobi pâna ce se face veneta ca porumbric'a. Explicarea descantatórei.

4) Verbulu »a se mnisiela« provine in mai multe descantece si vraji si 'nsemnéza: a se tangui amarnicu, a lamenta.

5) Aice se 'ntielege descantatórea séu descantatoriulu.

6) »Si-i lua cutitu de gasitu«. Prin aceste doue versuri se face alusiune la cutitulu cu care descanta descantatórea pre celu bolnavu. R. Jenachievicu dice cá numai cu unu cutitu séu c'o custura de gasitu e bine a descanta, cací numai aceste dóue obiecte au inriurire binefacatóre asupr'a celui bolnavu. Tóte celelalte cutite séu custuri nu suntu de nici o tréba.

7) In vorb'a de tóte dílele, precumu si 'n o multíme alte descáncece audímu »sgírcu« mai adese ori rostindu-se decâtu »spírcu«. Dar' pe alocurea se dice si »spírculu nasului« in locu de »sgírculu nasului«.

8) Sub »bercii nasului« se 'ntielege aice »puntecic'a nasului« adica carnea dintre nari din verfulu nasului. Espl. descantatórei.

9) »Andrelele« grumazului numesce poporulu românú »vinele cele de aurú« germ. Goldadern, éra »andréu'a grumazului« numesce elu cele doue ciolane de-asupr'a peptului de lángha grumazú.

S. Fl. Marian.

REVISTA.

— Romanii apretiuiti de unu Italianu. Presidentele Curtiei de apelu din Macerat'a (Itali'a) Dlu *Enrico Amante* adresá amiculu nostru Dr. *J. C. Dragescu* medicu in Tulcea (Dobrogea) urmatórea scrisóre:

Scumpulu meu *Dragescu*! Felicita din tóta anim'a pe compatriotii mei romani, pentru ca in timpuri infame cá cele de adi ne-au datu unu esemplu unicu opunendu-se colosului nordicu in afacerea Arab-Tabiei. Unu bravo generalului *Angelescu* si tuturor romaniloru, cari adi merita a fi numiti nu romani, ci Románi, cei d'antai nascuti ai Romei eterne, ai carei noi, italianii, sument ai douilea nascuti, bastardi ce am statu pâna acumu in genunchi inaintea Germaniei si a lui *Bismarck*, care plati, dupa meritu, pe tradatorii Italiei, aliandu-se cu Austri'a.

Lumea latina fugitiva de pe malurile Tibrului s'a stabilitu la Dunare, si vechii romani renascu la *Plevn'a*, si bastardii romaniloru lasa pe austro-germani se ocupe tóte malurile opuse ale Adriaticei, si numescu prudentia acést'a politica, care prepara restauratiunea austro-bismarckiana in Itali'a.

Se nu ve superati pe aceia, cari in Itali'a vorbescu reu de voi, acestia nu suntu adevérati italieni, ci nisce miserabili cari au nume cu desinentie italiene si 'si vendura sufletulu strainului. Ar' trebui biciuiti acei vili si corupti, cari cuteaza se vorbeasca reu de romanii de la Dunare, eu sum indignatu contra lorú, eu care ve iubescu pe voi, si numai pe voi ve consideru cá demni fi ai Romei.

Italianii, Francesii, Spaniolii asurzescu lamea cu cuvinte pompóse ear voi nu vorbiti, cí lucrati. Suntu voi cari puteti aminti lumei moderne

Ca antea valóre

In animile latine

Nu este mórtá.

Bismarck v'a lovitu in anima, *Bassarabi'a* s'a datu Rusiei, si independintiei vóstre i s'a impusu legaturi, cari ve facu se ve sangere anim'a. Se speramu in renascerea latinitatiei, se speramu ca *Dies irae*, dupa 14 secole de robia, va resari. A resaritu pentru turcu, nu va resari pentru latini si contra cazacului si indisolubilulu seu aliatu? — Se speramu!

— *Gratiosulu nostru Monarchu*, din incidentulu serbarei iubilare a casatoriei s'ale de argintu, a adresatu Ministrului-presidente alu Austriei si Celui alu Ungariei urmatóri'a scrisóre autografa:

In decursulu domniei *Mele* de mai multu de trei dieci de ani am avutu pe lángha multe óre turbure si multe bucurii impreuna cu popórele mele, dar' o bucuria mai curata, mai intima abia mi s'a potutu procurá, cá in dílele din urma.

Acést'a bucuria o multiamescu iubirei popóreloru.

Adencu misicati *Ne* semtimu *Eu* si *Regin'a*, de aceste manifestatiuni spontane de iubire sincera si de alipire omagiala din partea singuraticiloru, reuniuniloru, corporatiuniloru, comunelorú, autoritatiloru si a reprezentantiloru tuturor tieriloru. Tóte clasele si tóte paturile poporatiunei *Ne*-au adusu probele cele mai palpabile de sincera bucuria, si gratulatiunile cele mai cordiale.

Sum mandru si fericitu totu-odata de a poté considerá pe tóte popórele acestei monarchie de famili'a *Mea* cea mare propria, in a caroru iubire ce *Ne* incungiura vedu efectulu acelei binecuvéntari ceresci, pe care am cerut'o la altariu acumu dóue dieci si cinci de ani pentru legatur'a *Nóstra* si pe care noi si de aci incolo o speramu dela darulu lui *Dumnedieu* pentru fericirea *Nóstra* familiara de pâna aci si pentru scumpii *Nostri* copii, precumu si pentru fericirea patriei.

Festivitatile cele sgomotóse au trecutú, dar' aducerea aminte recunoscatória de aceste díle nu se va sterge nici-odata din anim'a *Nóstra*. In persóna si cu gur'a amú potutu se multiamimu numai la pucini din atatea millióne, de ace'a aduceți la cunoscentia *Nóstra* cea mai intima si mai cordiala.

Vien'a, 27 Aprile 1879.

Franciscu Iosifu m. p.

Proprietariu, Editoriu si Redactoru respundietorin: **Niculae F. Negrutiu.**

Imprimari'a lui *Joanu Stein* in *Clusiu*.